

การประยุกต์แนวคิดการเป็นหุ้นส่วนต่อกันและการเริ่มจากรากฐาน
ในการจัดการป่าชุมชน ตำบลสะพานหิน อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท
Partnership and Bottom-up Concept Application for Community Forest
Management at the Sapanhin Sub-district, NongMamong District,
Chainat Province

ชัยวัฒน์ ถาวรวัฒนยงค์*¹ อุทิศ กุญอินทร์² และพสุธา สุนทรห่าว²

¹บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

²คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Chaiwat Thavornvatanayong*¹ Utis Kutintara² and Pasuta Sunthornhao²

¹The Graduate School, Kasetsart University

²Faculty of Forestry, Kasetsart University

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อประยุกต์แนวคิดการเป็นหุ้นส่วนต่อกัน และแนวคิดการพัฒนาจากรากฐานสู่ปลายยอด ซึ่งจะเป็แนวทางที่เหมาะสมในการนำมาเป็นต้นแบบจัดการป่าชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยการเปิดโอกาสให้ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทุกขั้นตอน การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยสำรวจข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการป่าชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อประเมินประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชนภายใต้การประยุกต์แนวคิดการเป็นหุ้นส่วนต่อกัน และการเริ่มจากรากฐานรากในการจัดการป่าชุมชน ตำบลสะพานหิน อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงเพื่อนำผลที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติ โดยฐานชุมชนที่ตอบสนองต่อศักยภาพและ ความต้องการของชุมชน และอยู่บนพื้นฐานของการทำงานอย่างมีส่วนร่วมของภาคีร่วมพัฒนาต่อไป จากผลการศึกษาซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่า หลังจากการดำเนินกิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพให้กับเครือข่ายชุมชน ทำให้ชุมชนมีองค์ความรู้ในการบริหารจัดการป่าตามหลักวิชาการที่ถูกต้อง มีความรักและหวงแหนทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชน โดยมีการใช้ประโยชน์ตามศักยภาพ

* ผู้ประสานงานหลัก (Corresponding Author)
e-mail: pongrungraj@gmail.com

และผลผลิตของป่าชุมชน ซึ่งปัญหาหรือข้อจำกัดในการดำเนินงานของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน คือ ขาดการส่งเสริมเพื่อให้เกิดความร่วมมือของเครือข่ายต่างๆ ต่อการเข้าร่วมกิจกรรม ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคีเครือข่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่น

คำสำคัญ: การเป็นหุ้นส่วนต่อกัน การเริ่มจากรากฐาน การจัดการป่าชุมชน

Abstract

This research aimed to apply a partnership concept and a bottom-up concept for proposing and appropriate model of sustainable community forest management. The model would open an opportunity for government, private and community sections to participate in each step of management. Moreover, community participation in the acknowledgement, observation and assessment processes of forest research utilization would be performed. This research was a participatory action research (PAR). Data was collected by using questionnaire from main community forest management stakeholders and professionals from related fields to assess the efficiency and efficacy of community forest management by the community participation process. This model applied a partnership concept and a bottom up concept for a community forest management of Sapanhin Sub-district, NongMamong District, Chainat Province. In addition, a Learning through action process was performed to apply results in order to improve community-based forest and natural resources management systems. This was related to community competency and community need and includes the participation of all parties in the future. It was clearly seen from the study that after the process of community empowerment (capacity building) among community networks, the knowledge that the community gained in forest management was technically correct. Moreover, they appreciated and had protective feelings for their natural resources and community forest. The utilization of the community forest was based on the capability and production capacity of the community forest. The problem or limitation of the community to manage the community forest was the lack of promotion to encourage participation among the network to join the activities. Therefore, promotion and support of the participation processes of organizations at local level is critical.

Keywords: Partnership, Bottom-up Concept, Community of Forest Management

บทนำ

จังหวัดชัยนาทเป็นจังหวัดหนึ่งที่ตั้งอยู่บริเวณลุ่มน้ำท่าจีน เป็นพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 5 เนื้อที่ประมาณ 1,466.80 ตารางกิโลเมตร (916,750 ไร่) ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ปลูกข้าว ปลูกพืชไร่ และสวนผลไม้ และมีพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่ประกาศอย่างเป็นทางการเพียงแห่งเดียว คือ เขตห้ามล่าสัตว์ป่า บึงฉวาก เนื้อที่ประมาณ 0.396 ตารางกิโลเมตร (247.5 ไร่) หรือร้อยละ 0.003 ของพื้นที่ลุ่มน้ำท่าจีนทั้งหมด (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554)

ตำบลสะพานหิน อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท ตั้งอยู่บริเวณลุ่มน้ำท่าจีนตอนบน เนื้อที่ประมาณ 86.92 ตารางกิโลเมตร (54,326.56 ไร่) มีประชากรประมาณ 1,722 คน เป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมาเชื่อมโยงกับกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ซึ่งมีความผูกพันทางระบบครอบครัวและเครือญาติสูง มีวิถีการดำรงชีวิตมุ่งเน้นการทำเกษตรกรรมเป็นหลักทั้งการปลูกข้าวและพืชไร่ อีกทั้งมีวัฒนธรรมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้จากป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยในแต่ละปีจะมีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในปริมาณมาก เพื่อการบริโภคในครัวเรือนมากกว่าการจำหน่าย เช่น เห็ด หน่อไม้ ไม้ไผ่ และพืชสมุนไพร รวมทั้งใช้เป็นแหล่งพักพิงและแหล่งอาหารสำคัญเมื่อยามเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ (Office of National Resources and Environmental Policy and Planning, 2011)

แนวคิดและแนวทางในการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสมและยั่งยืน ควรยึดหลักการจัดการแบบร่วมมือกัน (Co-management) ด้วยการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น (Boramanand & Kraisoraphong, 2001) การกำหนดกฎระเบียบในการเข้าใช้ประโยชน์จากป่า การรวมกลุ่มชุมชนในการจัดการ การจัดทำแผนเพื่อการจัดการอย่างมีส่วนร่วม ตลอดจนการเฝ้าระวังติดตามการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศของป่าโดยฐานชุมชน (Community-based Ecosystem Monitoring) (Niyom & Rattana, 2004) นอกจากนี้ Kutintara (2012) ได้อธิบายแนวคิดและหลักการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืนว่า จากการใช้ประโยชน์และการทำลายป่าที่มากเกินไปโดยขาดการอนุรักษ์และฟื้นฟู ควรใช้แนวทางการบูรณาการศาสตร์ทั้งในระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และระดับชุมชนในการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยยึดแนวทางพัฒนาจากฐานรากสู่ปลายยอด (Bottom up Approach) ซึ่งกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยสิ่งแวดล้อม ได้กำหนดให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียผู้ที่เข้าใจปัญหาในพื้นที่อย่างแท้จริง และประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่น เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาดังกล่าวทุกขั้นตอน และการใช้แนวคิดการเปลี่ยนจากผู้ให้การช่วยเหลือสู่การเป็นหุ้นส่วนต่อกัน (Changing from Aid to Partnership Concept) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ยึดหลักการที่ว่า “การทำงานร่วมกันฉันทันมิตรที่ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันแทนการดำเนินการที่ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ให้ทุนเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้รับไปดำเนินการ”

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าและมีความสำคัญยิ่งก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่มวลมนุษยชาติ อย่างไรก็ตามสังคมของมนุษย์ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามวิวัฒนาการของระบบเศรษฐกิจ สังคม และการปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของอารยธรรม ทำให้มีความต้องการใช้ประโยชน์จาก

ป่าไม้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการพัฒนาของท้องถิ่น การประกอบอาชีพ และการตั้งถิ่นฐาน จากสถิติเมื่อปี พ.ศ. 2504 พบว่า มีพื้นที่ป่า จำนวน 171,018,125.00 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 53.33 ของพื้นที่ทั้งหมด แต่เมื่อปี พ.ศ. 2549 พบว่า มีพื้นที่ป่าลดลงเหลือ 99,157,868.75 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 30.92 ของพื้นที่ทั้งหมด (Royal Forest Department, 2010) ความสำคัญของการป่าไม้ชุมชน คือ การจัดการป่าไม้ที่สามารถตอบสนองความต้องการอันหลากหลายของมนุษย์ที่เกิดขึ้นเฉพาะจุดเฉพาะที่ การป่าไม้ชุมชนจึงเป็นการป่าไม้ที่มุ่งเน้นถึงกลุ่มผู้ได้รับประโยชน์จากป่าซึ่งมีการพัฒนาในระดับต่างๆกัน การป่าไม้ชุมชนจึงเป็นการป่าไม้ที่เน้นพื้นที่ เน้นถึงท้องถิ่นโดยเฉพาะการเน้นถึงการมีส่วนร่วมของผู้ได้รับประโยชน์ในการป่าไม้ในท้องถิ่นเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้นๆ เองอย่างเสมอภาค

ในช่วงที่ผ่านมา ตำบลสะพานหินประสบปัญหาอุทกภัยน้ำท่วมฉับพลัน และปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรอย่างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบต่อพืชผลทางการเกษตรและคุณภาพชีวิตของเกษตรกรตกต่ำลง วิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่ตำบลสะพานหิน มีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง โดยสภาพการใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชน พบว่า ชุมชนในพื้นที่โดยรอบมีประสบการณ์ในการเข้าไปใช้ประโยชน์เพื่อเก็บหาทรัพยากรจากป่าอย่างต่อเนื่อง โดยในแต่ละปีชุมชนมีการเก็บหาทรัพยากรจากป่าเป็นปริมาณมาก และใช้เพื่อการบริโภคในครัวเรือนมากกว่าการจำหน่าย ปัจจุบันชุมชนมีความต้องการในการจัดการป่าไม้แบบมีส่วนร่วม เนื่องจากเห็นว่าการจัดการป่าชุมชนเป็นกลไกในการปรับตัวเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Yunud (2010) ที่เห็นว่า หากชุมชนทราบเหตุการณ์ของความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นล่วงหน้าย่อมสามารถปรับตัวให้สามารถรับมือกับเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้ และหากไม่มีการวางแผนจัดการป่าชุมชนในอนาคตย่อมส่งผลให้ชุมชนขาดที่พึ่งในการใช้สอยประโยชน์จากป่าและระบบนิเวศทางธรรมชาติในท้องถิ่นจะขาดความสมดุลและไม่สามารถใช้เป็นแนวป้องกันภัยธรรมชาติได้อีกต่อไป ด้วยเหตุนี้การจัดการป่าชุมชนจึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและบทบาทของชุมชนในการเข้าร่วมวางแผน การดำเนินงาน การติดตามและประเมินผล รวมทั้งการรับรู้ประโยชน์ร่วมกันเพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการบริหารจัดการป่าชุมชนให้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริง

แนวคิดในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ตำบลสะพานหินให้เกิดผลสำเร็จได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องยึดหลักการจัดการแบบร่วมมือกัน กล่าวคือ ต้องเป็นการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น (Baramanand & Kraisoraphong, 2001) การกำหนดกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากป่า การรวมกลุ่มชุมชนในการจัดการ การจัดทำแผนเพื่อการจัดการอย่างมีส่วนร่วม ตลอดจนการเฝ้าระวังและติดตามการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศของป่าโดยฐานชุมชน (Community-based Ecosystem Monitoring) (Niyom & Rattana, 2004) และมีตัวชี้วัดความยั่งยืนของป่าที่ชุมชนสามารถติดตามผลการเปลี่ยนแปลงได้อย่างต่อเนื่อง กลไกทางสังคมที่มีส่วนสนับสนุนให้กระบวนการจัดการป่าชุมชนเกิดขึ้นโดยชุมชนอย่างแท้จริง คือ การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม (Appropriate Participation Process Development: APPD) (Niyom & Rattana, 2004) ในการจัดการป่าชุมชนโดยต้องให้สมาชิกในชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่า ตลอดทั้งหน่วยงานและ

องค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด ได้แสดงบทบาทและหน้าที่ของตนเอง ผนวกกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องดังกล่าว เพื่อพัฒนากระบวนการและรูปแบบการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

ทั้งนี้จากแนวคิดการเปลี่ยนจากผู้ให้การช่วยเหลือสู่การเป็นหุ้นส่วนต่อกัน (Changing from Aid to Partnership Concept) เป็นแนวคิดที่ใช้ในการดำเนินการตามแนวทางของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วย การต่อสู้กับการกลายสภาพเป็นทะเลทราย (The United Nations Convention to Combat Desertification: UNCCD) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ยึดหลักการที่ว่า “การทำงานร่วมกันฉันมิตรที่ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันแทนการดำเนินการที่ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ให้ทุนเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้รับไปดำเนินการ” (Kutintara, 2012) จากแนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดที่เริ่มใช้แพร่หลาย และแนวคิดนี้สามารถปรับปรุงเพื่อให้มีการนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศไทยในหลายๆ กรณี ซึ่งการจัดการป่าชุมชนจากเดิมซึ่งมีกรมป่าไม้และหน่วยงานเอกชนบางรายเป็นผู้ให้ทุนในการก่อตั้งคณะกรรมการโครงการป่าชุมชนในหลายพื้นที่โดยมิได้มีการร่วมกันจัดทำโครงการ วางแผนการดำเนินงาน และทำปฏิบัติการ ตลอดจนถึงการประเมินผลและการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของโครงการ จึงควรมีการนำแนวคิดดังกล่าวนี้มาทำการทดสอบในการมีส่วนร่วมกันเพื่อเสนอแนวทางในการจัดการป่าชุมชน ตั้งแต่เริ่มต้นจากรากฐาน (Bottom-up) และร่วมกันติดตามประเมินผลและปรับแก้ จนเกิดรูปแบบในการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสมและเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

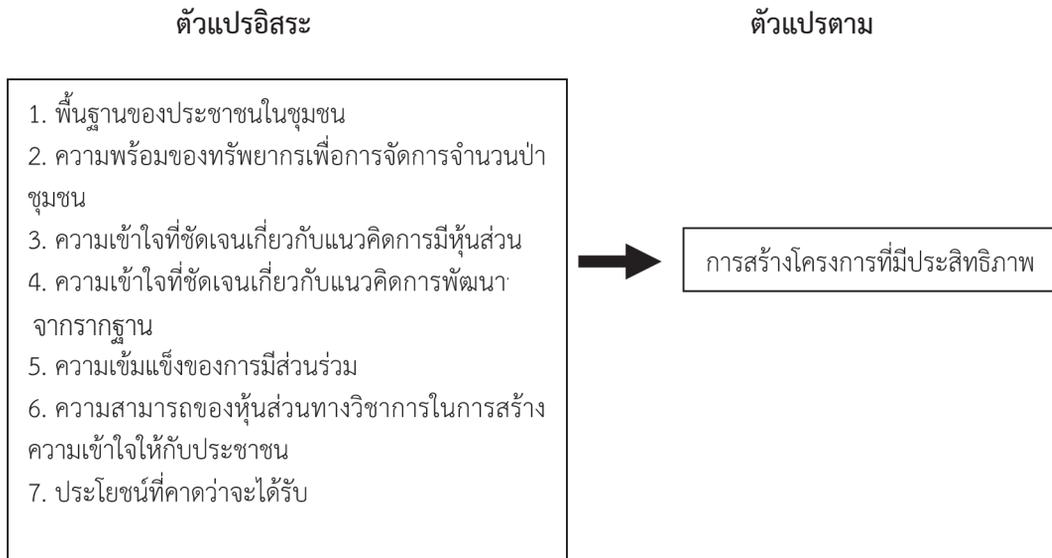
วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสถานภาพปัจจุบันด้านเศรษฐกิจ สังคม และรูปแบบการใช้ประโยชน์ทรัพยากรจากป่าของชุมชน
2. เพื่อทดสอบความเป็นไปได้ของการนำแนวคิดการเป็นหุ้นส่วนต่อกันและการเริ่มจากรากฐานมาใช้ในการวางแผนการพัฒนาการบริหารจัดการป่าชุมชน
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการโดยการปรับแก้ ในการจัดการป่าชุมชน

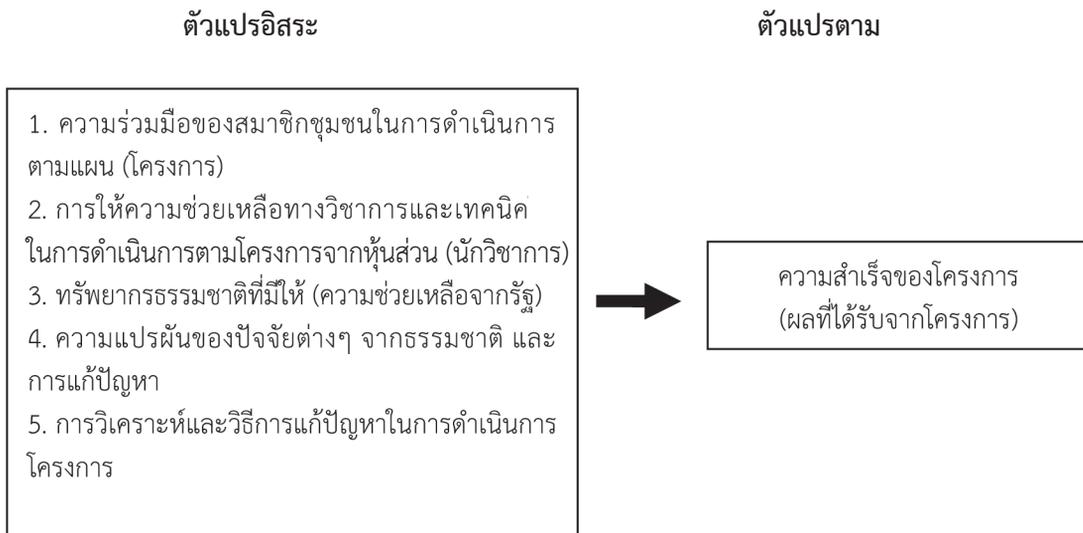
กรอบแนวคิด

แนวทางการศึกษาวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการก่อตั้งโครงการในการบริหารจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ตำบลสะพานหิน อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท และขั้นตอนการดำเนินการตามโครงการ การวัดผลและการปรับแก้ ซึ่งทั้ง 2 กรอบแนวคิดนั้น ได้มีการกำหนดตัวแปรอิสระ (Independent Variable) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) โดยภาพที่ 1 เป็นกรอบแนวคิดในการก่อตั้งโครงการในการบริหารจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ตำบลสะพานหิน อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท และภาพที่ 2

เป็นกรอบแนวคิดในการนำโครงการต่างๆ ไปดำเนินการซึ่งมีปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการ ดังแสดงไว้ในตัวแปรอิสระ ผลที่ได้รับตามวัตถุประสงค์ของโครงการคือตัวแปรตาม ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย 1

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย 2

ระเบียบวิธีการวิจัย

การดำเนินการวิจัยมุ่งเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยมีกรอบแนวคิดในการสำรวจข้อมูลพื้นฐานชุมชน การประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น และการประยุกต์ใช้แนวคิดการเป็นหุ้นส่วนต่อกันและการเริ่มจากรากฐานในการจัดการป่าชุมชน โดยมีวิธีการดังนี้

1. ขั้นตอนการวางแผน (Plan) ประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

1.1 รวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ข้อกำหนดทางกฎหมาย วิถีชีวิตของชุมชน การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติจากป่าชุมชน ขอบเขตพื้นที่ป่าชุมชนที่ต้องการศึกษาสถานภาพของป่าชุมชน ระบบการจัดการป่าชุมชนที่ผ่านมา กลุ่มชุมชนที่เกี่ยวข้องในการจัดการป่าชุมชน และการทบทวนนโยบายในการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการตรวจเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม

1.2 วางแผนการสำรวจข้อมูลด้านประชากร สภาพเศรษฐกิจ สังคม และประเด็นของการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติจากป่าชุมชน โดยใช้แบบสอบถามซึ่งผ่านการทดสอบความเชื่อถือได้ (Reliability) ด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาช (Cronbach's Alpha Coefficient) มีค่าเท่ากับ 0.82 และ 0.75 และทดสอบก่อนเก็บข้อมูลจริง (Pre-test) จำนวน 30 ครั้วเรือนคำนวณประชากรตัวอย่างจากจำนวนครั้วเรือนทั้งหมดในตำบลสะพานหิน อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท ตามหลักการของ (Yamane, 1973; Kispredaborisuthi, 1988) ทำให้ได้ประชากรตัวอย่าง 325 ตัวอย่าง โดยทำการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) กระจายตามหมู่บ้านทั้ง 10 หมู่บ้าน ผู้เก็บข้อมูลผ่านการอบรมให้ความรู้ในการสำรวจข้อมูลทางสังคมศาสตร์ แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ผ่านการตรวจประเมินความเที่ยงตรง (Validity) จากผู้เชี่ยวชาญเพื่อปรับแก้ไขความยากง่ายของข้อคำถามในแต่ละประเด็นเพื่อเป็นไปตามระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Panpinit, 2004; Prasithrathsin, 1997)

1.3 วางแผนกระบวนการเสริมสร้างบทบาทของชุมชนในการจัดทำยุทธศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อการปรับตัวด้านการจัดการป่าไม้/ป่าชุมชน โดยทำการจัดตั้งอาสาสมัครนักวิจัยชุมชน จำนวน 35 คน เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการป่าชุมชน

1.4 วางแผนกระบวนการเพื่อประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชน พร้อมทั้งประเมินรูปแบบที่เหมาะสมในการประยุกต์แนวคิดการเป็นหุ้นส่วนต่อกันและการเริ่มจากรากฐานในการจัดการป่าชุมชน โดยทำการจัดตั้งคณะกรรมการประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมตรวจสอบและปรับแก้กระบวนการในการจัดการป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืน

2. ขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน (Action Observe) ประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

2.1 สสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลด้านประชากร สภาพเศรษฐกิจ สังคม และประเด็นของการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติจากป่าชุมชน โดยทำการวิเคราะห์หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และหาความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้วยสถิติ t – test และ F- test แบบ One-way ANOVA

2.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interviews) และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และสมาชิกที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษาในท้องถิ่น ตัวแทนกลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มสตรี และเครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน โดยเน้นการประยุกต์ใช้แนวคิดการเป็นหุ้นส่วนต่อกันและการเริ่มจากรากฐานในการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสมและเกิดผลอย่างยั่งยืน

2.3 การเสริมสร้างบทบาทของชุมชนในการจัดทำยุทธศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อการปรับตัวด้านการจัดการป่าไม้/ป่าชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการปรับตัวด้านป่าไม้/ป่าชุมชนเพื่อรับมือกับภัยธรรมชาติ จึงได้กำหนดให้มีกลุ่มอาสาสมัครนักวิจัยชุมชนที่คัดเลือกจากกลุ่มผู้สนใจในชุมชน พร้อมทั้งอบรมพัฒนาศักยภาพและเตรียมความพร้อมในกระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ท้องถิ่นให้กับเครือข่ายอาสาสมัครนักวิจัยชุมชนเหล่านี้ จำนวน 35 คน ผลการพัฒนาศักยภาพในด้านความรู้และทักษะในการวิจัยชุมชน พบว่า กลุ่มเป้าหมายที่ผ่านการอบรมมีความรู้เพิ่มสูงขึ้นอยู่ในระดับมาก โดยเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับการดำเนินงานประกอบด้วย 5 กิจกรรมหลักดังนี้ (1) กิจกรรมการสำรวจสภาพปัญหาด้านป่าไม้ (2) กิจกรรมการประเมินศักยภาพชุมชนและทุนทางสังคม (3) กิจกรรมการกำหนดทางเลือกที่เหมาะสมและการยกร่างแผนยุทธศาสตร์ระดับท้องถิ่น (4) กลยุทธ์หลักรองรับยุทธศาสตร์ท้องถิ่นประกอบด้วย กลยุทธ์ที่ 1 การสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชน กลยุทธ์ที่ 2 การป้องกันรักษาป่าและไฟป่า กลยุทธ์ที่ 3 การกำหนดกฎระเบียบในการจัดการป่าชุมชน และกลยุทธ์ที่ 4 การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม (5) กิจกรรมการริเริ่มแผนปฏิบัติการนำร่องและการติดตามประเมินผล

3. ขั้นตอนการสะท้อนผลหรือการสะท้อนความคิด (Reflection) ประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

3.1 ประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชน เพื่อใช้ในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ โดยฐานชุมชนที่ตอบสนองต่อศักยภาพและความต้องการของชุมชน และอยู่บนพื้นฐานของการทำงานอย่างมีส่วนร่วมของภาคีร่วมพัฒนา

3.2 ประเมินรูปแบบที่เหมาะสมในการประยุกต์แนวคิดการเป็นหุ้นส่วนต่อกันและการเริ่มจากฐานรากในการจัดการป่าชุมชน ตำบลสะพานหิน อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง (Learning through Action)

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปด้านประชากรและเศรษฐกิจ-สังคม

ผลการสำรวจข้อมูลด้านประชากรและเศรษฐกิจ-สังคม ในพื้นที่ตำบลสะพานหิน อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท จำนวน 325 ตัวอย่าง พบว่า จากการศึกษาด้านประชากรและเศรษฐกิจ-สังคม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 56 ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 50-59 ปี คิดเป็นร้อยละ 21.40 และมีนับถือศาสนาพุทธ ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 68.60 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนอยู่ในช่วง 4-6 คน คิดเป็นร้อยละ 74.20 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสถานภาพเป็นกลุ่มลูกบ้าน คิดเป็นร้อยละ 95.70 รองลงมา คือ กลุ่มกำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 3.40 โดยส่วนใหญ่ไม่มีการเป็นสมาชิกกลุ่มใดๆ ในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 67.70 ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 48.30 โดยมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่พื้นที่ตำบลสะพานหิน คิดเป็นร้อยละ 93.50 และมีการตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่เป็นระยะเวลามากกว่า 25 ปี ลักษณะของการตั้งที่อยู่อาศัยแบบบ้านเดี่ยวสร้างด้วยไม้มีบริเวณ คิดเป็นร้อยละ 52.00 โดยส่วนใหญ่ไม่คิดที่จะย้ายออกจากพื้นที่ชุมชนไปอยู่ที่อื่น คิดเป็นร้อยละ 98.20 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพปลูกพืชไร่ (อ้อย/ข้าวโพด/มันสำปะหลัง/อื่นๆ) คิดเป็นร้อยละ 25.30 รองลงมา คือ ปลูกข้าว/ทำนา คิดเป็นร้อยละ 15.70 กลุ่มตัวอย่างมีการกู้หนี้ยืมสิน คิดเป็นร้อยละ 46.90 โดยเป็นการกู้จากธนาคารของรัฐ/ธนาคารพาณิชย์ คิดเป็นร้อยละ 36 โดยเหตุผลของการกู้หนี้ยืมสินเพื่อการซื้อปัจจัยการผลิต/เมล็ดพันธุ์พืชต่างๆ คิดเป็นร้อยละ 95.70 ปัจจุบันไม่มีปัญหาเกี่ยวกับน้ำดื่ม น้ำใช้ในครัวเรือน แต่ประสบปัญหาน้ำขาดแคลนเพื่อการเกษตรกรรม โดยปัจจุบันใช้น้ำจากลำห้วยธรรมชาติฝาย และอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กในชุมชน ซึ่งปริมาณความต้องการไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 75.80 มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ เพื่อเป็นแหล่งหาอาหาร เช่น เห็ด หน่อไม้ โดยมีมากถึงร้อยละ 49.10 ของผู้ที่มีการใช้ประโยชน์ และส่วนใหญ่เป็นการใช้ประโยชน์ในครัวเรือนมากกว่าการจำหน่าย ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ตำบลสะพานหิน อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท ได้แก่ อาชีพหลัก ความพึงพอใจต่อการอยู่อาศัยในชุมชน ปัญหาด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและด้านสังคม ความรู้ความเข้าใจ การมีส่วนร่วมชุมชน และการยอมรับต่อการปรับตัว/เตรียมความพร้อมชุมชน ปัจจัยที่ไม่มีผลต่อกระบวนการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชน ได้แก่ สถานภาพในชุมชน การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรชีวภาพในท้องถิ่น และการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

2. การประเมินระดับความรู้พื้นฐานในด้านการจัดการป่าชุมชน (ก่อน-หลังการเข้าร่วมกิจกรรม)

จากผลการสำรวจข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเฉพาะหมู่บ้านที่มีการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน ประกอบด้วย 2 หมู่บ้าน คือ ป่าชุมชนบ้านหนองกระทะและป่าชุมชนบ้านเขาหลัก จำนวน 160 ตัวอย่าง เพื่อประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการประยุกต์แนวความคิดการเป็นหุ้นส่วนต่อกันและการเริ่มจากฐานรากในการจัดการป่าชุมชนโดยทำการประเมินระดับความรู้พื้นฐานในด้านการจัดการป่าชุมชนจากกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ ทำการเปรียบเทียบก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า ระดับความรู้พื้นฐานในด้านการบริหารจัดการป่าชุมชนก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มตัวอย่างมีระดับความรู้ในระดับน้อย (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.49) โดยเฉพาะในเรื่องของการศึกษาสำรวจทรัพยากรชีวภาพในป่าชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมและด้านการประเมินความสำเร็จและคุณค่าจากการดำเนินงานพัฒนาและจัดการป่าชุมชนมีระดับความรู้เฉลี่ยน้อยที่สุด (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.41 และ 1.41 ตามลำดับ) และเมื่อทำการประเมินระดับความรู้พื้นฐานในด้านการจัดการป่าชุมชนหลังการเข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มตัวอย่างมีระดับความรู้เพิ่มขึ้นในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.70) โดยประเด็นในเรื่องของการแสวงหาองค์ความรู้และภาคีความร่วมมือจากหน่วยงานสนับสนุนภายนอก และการประเมินความสำเร็จและคุณค่าจากการดำเนินงานพัฒนาและจัดการป่าชุมชนมีระดับความรู้เฉลี่ยมากที่สุด (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.00 และ 3.00 ตามลำดับ)

3. การประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้เป็นการรวบรวมความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเฉพาะหมู่บ้านที่มีการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน ประกอบด้วย 2 หมู่บ้าน คือ ป่าชุมชนบ้านหนองกระทะ และป่าชุมชนบ้านเขาหลัก จำนวน 160 ตัวอย่าง โดยการประเมินจากความรู้สึกที่มีต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนภายใต้แนวความคิดการประยุกต์แนวความคิดการเป็นหุ้นส่วนต่อกันและการเริ่มจากฐานรากในการจัดการป่าชุมชน ตำบลสะพานหิน อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท ออกเป็น 5 มิติ โดยแบ่งเกณฑ์การประเมินออกเป็น 5 ระดับ คือ ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.80 ระดับน้อยที่สุด ค่าเฉลี่ย 1.81 - 2.60 ระดับน้อย ค่าเฉลี่ย 2.61 - 3.40 ระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย 3.41 - 4.20 ระดับมาก และค่าเฉลี่ย 4.21 - 5.00 ระดับมากที่สุด จากผลการศึกษา พบว่า มิติที่ 1 ด้านการสื่อสารคุณค่าความสำคัญของการดำเนินงาน มีระดับประสิทธิภาพและประสิทธิผลในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.70) มิติที่ 2 ด้านบทบาทของนักวิจัยที่ปฏิบัติงานร่วมกับชุมชน มีระดับประสิทธิภาพและประสิทธิผลในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75) มิติที่ 3 ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมการเรียนรู้ในการดำเนินงาน มีระดับประสิทธิภาพและประสิทธิผลในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.76) มิติที่ 4 ด้านการสำรวจ วางแผน และพัฒนารูปแบบการดำเนินงาน มีระดับประสิทธิภาพและประสิทธิผลในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75) มิติที่ 5 ด้านการบูรณาการงานจัดการป่าชุมชนให้เชื่อมโยงกับภาคีเครือข่าย มีระดับประสิทธิภาพและประสิทธิผลในระดับมาก (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.81)

4. การประเมินสภาพปัญหา/ข้อจำกัด และความต้องการในการพัฒนาศักยภาพภายใต้แนวคิดการประยุกต์แนวคิดการเป็นหุ้นส่วนต่อกันและการเริ่มจากรากฐานในการจัดการป่าชุมชน

จากผลการประเมินสภาพปัญหา/ข้อจำกัด และความต้องการในการพัฒนาศักยภาพ จากการทำเนิกรกิจกรรมภายใต้แนวคิดการประยุกต์แนวคิดการเป็นหุ้นส่วนต่อกันและการเริ่มจากรากฐานในการจัดการป่าชุมชนตำบลสะพานหิน อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท โดยแบ่งเกณฑ์การประเมินออกเป็น 5 ระดับ คือ ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.80 ระดับน้อยที่สุด ค่าเฉลี่ย 1.81 - 2.60 ระดับน้อย ค่าเฉลี่ย 2.61 - 3.40 ระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย 3.41 - 4.20 ระดับมาก และค่าเฉลี่ย 4.21 - 5.00 ระดับมากที่สุด จากผลการศึกษา พบว่า ในภาพรวมของการดำเนินกิจกรรมมีปัญหาและข้อจำกัดจากการดำเนินงานภายใต้แนวคิดดังกล่าว นั้น ในระดับปัญหามานกลาง (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.10) โดยเฉพาะปัญหาเรื่องของการส่งเสริมความร่วมมือของเครือข่ายต่างๆ ต่อการเข้าร่วมกิจกรรม ดังนั้นจึงต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่น ในการเข้าร่วมพัฒนาป่าชุมชน เพื่อให้ตอบสนองต่อศักยภาพและความต้องการของชุมชน ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ในชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพในเรื่องของการจัดทำแผนปฏิบัติการชุมชนด้านการจัดการป่าชุมชน คิดเป็นร้อยละ 87.50 การปรับตัวของชุมชนเพื่อรองรับความเสี่ยงจากภูมิอากาศ คิดเป็นร้อยละ 84.60 และด้านการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจจากรากฐานชีวิตภาพในท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 79.40

5. การประเมินรูปแบบที่เหมาะสมในการประยุกต์แนวคิดการเป็นหุ้นส่วนต่อกันและการเริ่มจากรากฐานในการจัดการป่าชุมชน ตำบลสะพานหิน อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง (Learning through Action)

จากผลการการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้จะเป็นการรวบรวมความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาต่างๆที่เกี่ยวข้องจำนวน 8 ท่าน ประกอบด้วย ผู้บริหารท้องถิ่นกลุ่มเครือข่ายชุมชนองค์กรชุมชนผู้นำชุมชนนักวิชาการจัดการป่าไม้/การจัดการลุ่มน้ำและสิ่งแวดล้อมเพื่อตรวจประเมินการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานที่มุ่งเน้นการเป็นหุ้นส่วนต่อกันของภาคีร่วมพัฒนา โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง โดยแบ่งออกเป็น 5 มิติ ซึ่งแบ่งเกณฑ์การประเมินออกเป็น 5 ระดับ คือ ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.80 ระดับน้อยที่สุด ค่าเฉลี่ย 1.81 - 2.60 ระดับน้อย ค่าเฉลี่ย 2.61 - 3.40 ระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย 3.41 - 4.20 ระดับมาก และค่าเฉลี่ย 4.21 - 5.00 ระดับมากที่สุด จากผลการศึกษา พบว่า มิติที่ 1 ขั้นตอนการออกแบบการดำเนินงานมีระดับความเหมาะสมมาก (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.76) มิติที่ 2 ขั้นตอนเตรียมความพร้อมของชุมชนและกลุ่มผู้สนใจมีระดับความเหมาะสมมาก (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.85) มิติที่ 3 ขั้นตอนการสำรวจและประเมินคุณค่าของระบบนิเวศป่าชุมชนมีระดับความเหมาะสมมาก (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.80) มิติที่ 4 ขั้นตอนการวางแผนและพัฒนาป่าชุมชนมีระดับความเหมาะสมมาก (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.78) และมิติที่ 5 ความพึงพอใจต่อคุณค่าที่ได้รับจากการดำเนินงานมีระดับความเหมาะสมมาก (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.94) ซึ่งโดยภาพรวมแล้วผลการประเมินความเหมาะสมจะอยู่ในระดับที่มีความเหมาะสมมากแต่เพื่อการพัฒนาารูปแบบการประยุกต์แนวคิดการเป็นหุ้นส่วนต่อกันและการเริ่มจากรากฐานในการบริหารจัดการ

ป่าชุมชนมีความเหมาะสมและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนจำเป็นต้องมีการพัฒนาในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ประเด็นด้านการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มเครือข่ายต่างๆ ในชุมชนในการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมในการบริหารจัดการป่าชุมชน
2. ประเด็นด้านการพัฒนาศักยภาพการเพิ่มพูนประสบการณ์และทักษะในงานศึกษาและวิจัยในพื้นที่ชุมชนมากยิ่งขึ้น
3. ประเด็นด้านการริเริ่มให้เกิดกิจกรรมนาร่องในระดับพื้นที่ปฏิบัติการจริง

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ชุมชนตำบลสะพานหินเป็นชุมชนท้องถิ่นที่มีความผูกพันของสมาชิกในชุมชนอย่างใกล้ชิด และเป็นชุมชนเกษตรกรรม โดยเฉพาะการปลูกข้าวและอ้อยเป็นหลัก ผลผลิตที่ได้ขึ้นกับปัจจัยด้านทรัพยากรน้ำหลัก โดยในปัจจุบันพื้นที่ชุมชนมีความเสี่ยงในเรื่องของการขาดแคลนน้ำเพื่อการทำเกษตร ทำให้ชุมชนต้องมีรูปแบบการพึ่งพิงทรัพยากรจากป่าชุมชนในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านเขาหลักและป่าชุมชนบ้านหนองกะทะ ซึ่งสภาพระบบนิเวศของป่าเป็นป่าเบญจพรรณ มีผลผลิตจากป่าประเภทเห็ด หน่อไม้ ที่ชุมชนสามารถหามาบริโภคในครัวเรือนได้อย่างต่อเนื่องทุกฤดูกาล ชุมชนเห็นความสำคัญของการจัดการป่าชุมชนเพื่อเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่าการจัดการป่าชุมชนตามแนวคิดการเป็นหุ้นส่วนต่อกันและการเริ่มจากรากฐาน (Partnership and Bottom-up Concept) สามารถเป็นต้นแบบในการจัดการป่าชุมชนได้อย่างแท้จริง โดยอาสาสมัครนักวิจัยชุมชนตลอดจนประชาชนในพื้นที่มีองค์ความรู้ในการบริหารจัดการป่าตามหลักวิชาการที่ถูกต้อง มีความรักและหวงแหนทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชน โดยมีการใช้ประโยชน์ตามศักยภาพและผลผลิตของป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งปัญหาหรือข้อจำกัดในการดำเนินงานของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน คือ ขาดการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือของกลุ่มเครือข่ายต่างๆ ต่อการเข้าร่วมกิจกรรม ทั้งนี้ชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพในเรื่องของการจัดทำแผนปฏิบัติการชุมชนด้านการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม และการปรับตัวของชุมชนเพื่อรองรับความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติ

การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งกับการบริหารจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ตำบลสะพานหิน อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท โดยชุมชนได้เห็นถึงความสำคัญของป่าชุมชนที่เป็นแหล่งเพื่อความมั่นคงทางอาหารจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคีเครือข่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่น ในการเข้าร่วมพัฒนาป่าชุมชนเพื่อให้ตอบสนองต่อศักยภาพ และความต้องการของชุมชนซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Niyom et al. (2004) ที่กล่าวว่า แนวทางในการจัดการลุ่มน้ำควรให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและเพิ่มบทบาทของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน ซึ่งแนวทางดังกล่าวนี้สามารถนำเอามาประยุกต์ใช้ต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการป่าชุมชนได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

1. การส่งเสริม และกระตุ้นการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายต่างๆ ในท้องถิ่นให้มีบทบาทในการร่วมพัฒนาแผนการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ตำบลสะพานหินอำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท
2. ในการวิจัยครั้งต่อไป เพื่อพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมในการประยุกต์แนวคิดการเป็นหุ้นส่วนต่อกันและการเริ่มจากรากฐานในการจัดการป่าชุมชน ตำบลสะพานหิน อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท ควรสนับสนุนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ในด้านการพัฒนาแผนปฏิบัติการชุมชนในการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

References

- กรมป่าไม้. (2553). พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทย. สถิติป่าไม้. จาก <http://www.forest.go.th/Stst/stat50/TAB1.htm>.
- ดาจูด ยูนุช. (2553). *การจัดทำแผนที่ความเปราะบางต่อความยากจนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นันทวัฒน์ บรมานันท์ และแก้วคำ ไกรสรพงษ์. (2544). *การปกครองส่วนท้องถิ่นกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด.
- บุญธรรม กิจปริดาภิสุทธิ์. (2531). *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วิชา นิยม และคณะ. (2547). *โครงการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการที่ดิน แนวทางการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินและการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรดินและที่ดินโดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วิชา นิยม และกิติชัย รัตน์. (2547). *การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สิน พันธุ์พินิจ. (2547). *เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: บริษัท จูนพับลิชชิ่ง จำกัด.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2540). *ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554). *โครงการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำท่าจีนเพื่อพัฒนาทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- อุทิศ ภูฏอินทร์. (2555). *การใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. (3rd ed.). Tokyo: Harper International Edition.

Translated Thai References

Boramanand, N. & Kraisoraphong, K. (2001). *Local Administration and Natural Resources and Environment Management*. Bangkok: Duen Tula Publishers. (in Thai)

Kispedaborisuthi, B. (1998). *Social Science Research Methodology*. Nakhonpathom: Mahidol University. (in Thai)

Kutintara, U. (2012). *Sustainable Land use and Natural Resources Management*. Department of Forestry Biology, Faculty of Forestry and Graduated Project in Sustainable Land use and Natural Resources Management. Bangkok: Kasetsart University. (in Thai)

Niyom, W. et al. (2004). *Land Management Efficiency Project; Guideline for Land Use Zoning and Community-based Soil Resource and Land Conservation and Rehabilitation*. Bangkok: Kasetsart University. (in Thai)

Niyom, W. & Rattana, K. (2004). *Integrated Natural Resources and Environmental Management*. Bangkok: Kasetsart University. (in Thai)

Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. (2011). *Ta-Chin Watershed Environmental Strategy Assessment for a Sustainable Water Resource Development*. Bangkok: Ministry of Natural Resources and Environment. (in Thai)

Panpinit, S. (2004). *Social Science Research Technique*. Bangkok: June Publishing Ltd. (in Thai)

Prasithrathsin, S. (1997). *Social Science Research Methodology*. Bangkok: National Institute of Development Administration. (in Thai)

Royal Forest Department. (2010). *Forest Area in Thailand*. Forestry statistic. Retrieved from www.forest.go.th/Stst/stat50/TAB1.htm. (in Thai)

Yunud, D. (2010). *Poverty Sensitive Mapping Formulation in North-Eastern Thailand* (Master's thesis). Bangkok: Thammasart University. (in Thai)

คณะผู้เขียน

ชัยวัฒน์ ถาวรวัฒนยงค์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

50 ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10900

e-mail: pongrungrroj@gmail.com

รองศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ภูมิอินทร์

คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

50 ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10900

e-mail: fforutk@ku.ac.th

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พสุธา สุนทรห้าว

คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

50 ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10900

e-mail: fforpts@ku.ac.th

